

לוקוטי ופסקי הלכות "חוקי חיים"

ותלמוד
תלמידי חכמים
לעשות רצונך
בלבב שלם

חוקי חיים

שע"י "חדר הוראה"

שכונת מנחת יצחק פתח"ק ירושלם תובב"א - בראשות הרב חיים אהרן בלייער שליט"א

91

פרשת במדבר תשפ"ה

דיני הניעור כל הלילה

נא לא לעיין בגליון
בשעת התפילה
וקריאת התורה

ער כל הלילה

א מצוי שאדם יהיה ער כל הלילה, כגון בליל שישי בשעה שהוא עמל בתורה כל הלילה כמו שדרשו חז"ל 'שתהיו עמלים בתורה' (רש"י ריש פ' בחקותי), בליל שבועות כמו שהובא בזה"ק שחסידי הראשונים היו נעורים כל הלילה ועוסקים בתורה, וכבר נהגו רוב הלומדים לעשות כן (מ"ב סי' תצ"ד סק"א), ומי שעושה כן מובטח לו שישלים שנתו ולא יארע לו שום נזק (אר"י הק'). ולפעמים ערים סתם בגלל נסיעה, ורבו השאלות לגבי איזה ברכות יכול לברך, ולכן מצאנו מן הצורך לבאר דיניהם.

אכילה ושתיה

כיבוד קל

ב בהרבה בתי מדרשות נותנים כיבוד קל כגון קפה ועוגה בליל שבועות לכבוד אלו שלומדים תורה כל הלילה כדי שיהיה להם כח ללמוד בהתמדה, וצריך כל אחד לזכור, שמנהג להיות ער בליל שבועות הוא לתקן על שהיו ישנים באותו לילה קודם מתן תורה וע"י עסק התורה מתקנים הדבר (מג"א סי' תצ"ד סק"א), ולא משום שלא אכלו באותה לילה..

הזמן שצריך להפסיק לאכול

ג סעודה. כשהוא ער כל הלילה אסור להתחיל לקבוע סעודה ביותר מכביצה בתוך חצי שעה לזמן עלות השחר (מ"ב סי' פ"ט סק"ז), וגם כשהתחיל לפני חצי שעה, כשמגיע לזמן עלות השחר, צריך להפסיק לאכול מכל דבר (שו"ע שם סי' ה').

ד מיני מזונות. גם מיני מזונות כפת הבא בכיסנין כגון רוגלעך וכדומה, אסור להתחיל לאכול שיעור יותר מכביצה בתוך חצי שעה לפני זמן עלות השחר כדין פת (מ"ב סי' תרל"ט סק"ז, מסגרת השלחן על קיצושי' סי' ס"ט סק"ב).

ה אמנם תבשיל של מיני דגן שאין הדרך לקבוע סעודה עליהם כגון מיני דגני בוקר, מותר לאכול עד זמן של עלות השחר (מ"ב סי' רל"ב סק"ד).

ו פירות ושתיה. מותר לאכול פירות ולשתות כל הלילה עד זמן עלות השחר, אמנם שתיה המשכרת כגון יין אסור לשתות תוך חצי שעה לפני עלות השחר כדין פת (מ"ב סי' רל"ב סק"ה).

ז קפה. קפה מותר לשתות גם לאחר עלות השחר, ע"פ מה שנוהגין הרבה לשתות קפה לפני התפילה כדי שיהיה כח ומח לתפילה (ע"פ מ"ב סי' פ"ט סק"ב), ובמנינו מותר גם עם סוכר וקצת חלב מאחר שהדרך בכך (ארחות רבינו ח"א עמ' נ"ז, הליכות שלמה תפלה פ"ב סי' ב), אמנם עדיין יזהר שלא ישתה בחבורה ובאסיפת חברים המתאספים בקאוע שטיבל" (מ"ב שם).

ח כששותה קפה עם חלב, צריך ליזהר לעשות חשבון שהוא כבר אינו בתוך שש שעות מסעודה בשרית אם אכל כן בליל שבועות.

ט סעודת נישואין. דינים אלו גם נוגעים הרבה בסעודת נישואין שלפעמים בקיץ מתארכים עד עלות השחר, ומביאים אוכל ושתיה המשכר בשעת ה'מצוה טאנץ' כאילו לא אכלו כל הלילה.. וצריכים להפסיק לאכול כשמגיע שעת עלות השחר וכן"ל.

נטילת ידיים

ניעור כל הלילה

י אם היה ניעור כל הלילה מסתפק השו"ע אם צריך ליטול ידיים בשחרית כדי להתפלל ולהעביר רוח רעה מידי (שו"ע סי' ד ס"ג), ועל כן יטלם ג' פעמים בלא ברכה (רמ"א), ויש חולקין וס"ל דיטלם עם ברכה (מעשה רב), ולכן העצה הוא לעשות צרכיו קודם התפילה אחר עלות השחר, ואז לכו"ע

חייב בנטילה ג' פעמים ויכול לברך אחרי זה 'על נטילת ידיים' ואשר יצר' (מ"ב שם סק"ל, וסי' תצ"ד סק"א), ואעפ"כ יש שמעדיפים לצאת חובת הברכה מאחרים כשאפשר כדי לצאת מכל ספק (שו"ת מהר"ם שיק סי' א').

יא כמו כן אם הולך לטבול במקוה כנהוג אחרי לימוד של ליל שבועות (חק יעקב סי' תצ"ד סק"א של"ה ריש מס' שבועות), יכול ליטול ידיים אחרי כן ולברך עליו.

יב כשנמצא באמצע לימודו, י"א שמ"מ צריך להפסיק מלימודו כדי ליטול ידיים מיד בעלות השחר (שו"ע הרב סי"ג), אבל הרבה פוסקים ס"ל שאינו צריך להפסיק מלימודו ליטול ידיים, אלא יטול ידיים קודם התפילה (חזו"א, הגרש"א, הליכות שלמה שבועות פ"ב סי' ד).

יג הליכה ד' אמות. אע"פ שנוהגים ליטול ידיים כשהיה ער כל הלילה, אין איסור הליכה ד' אמות לפני הנטילה, מאחר שהוא רק ספק (א"א סי' ד' ד"ה ממרו"ח).

ברכות התורה

גדר תקנת ברכות התורה

יד נחלקו הפוסקים בגדרם של ברכות התורה, יש דס"ל שתיקנו חכמים לברך ברכות התורה כל יום דומיא דברכות השחר (מג"א סי' מ"ז סק"ב, א"ר סק"ט, דה"ח ורע"א בהגשוי"ע), ויש דס"ל שתיקנו חז"ל לברך ברכות התורה כברכת המצוות, אלא שאינו צריך לברך שוב כל זמן שלא הסיח דעתו מברכה הראשונה, ולכן אחרי שינת לילה שהוא היסח הדעת, שוב צריך לברך (חיי אדם, פ"ח, ביאור הגר"א).

טו ברכות התורה. כוללים ברכות, אשר קדשנו במצוותיו וצונו לעסוק בדברי תורה; 'והערב נא ואשר בחר בנו' (שו"ע סי' מ"ז ס"ה).

הניעור כל הלילה

טז לפי הנ"ל יוצא נפ"מ בדין באחד שהיה ניעור כל הלילה, האם יכול לברך שוב ברכות התורה בבוקר, לדיעה ראשונה שהוא כברכת השחר, אפילו אם לא ישן בלילה, עדיין חל עליו חיוב חדש לברך בבוקר (מג"א והאחרונים הנ"ל) מעלות השחר ואילך (א"א בוטשאטש סי' מ"ז).

יז אבל לדיעה שניה דהוי כברכת המצוות שיוצא בזה עד השינה, אם אחד היה ער כל הלילה, אינו מברך שוב ברכות התורה בבוקר שהרי עדיין יוצא בברכות התורה של אתמול (חיי אדם והאחרונים הנ"ל).

יח אחר מוציאו בברכות. מאחר שזה ספק אם לברך שוב בבוקר, כתב המ"ב שלא לברך בעצמו משום הכלל ספק ברכות להקל (מ"ב סי' מ"ז סק"ח), אך אם אפשר ישמע הברכות מאחר שישן בלילה, או שישן לכל הפחות במשך היום הקודם (עי' לקמן אות כ"ה) ויאמר לו שיכוון להוציאו בברכות והוא יכוין לצאת ויענה אמן (מ"ב שם), ומיד אח"כ יאמר בעצמו פסוקי 'ברוך וכו' או פסוק אחר (מ"ב שם).

יט אין לאיש לצאת בברכות התורה ע"י אשה מאחר שנסתפקו הפוסקים אם היא מחויבת מזה"ל או לא (ביאה"ל סוף סי' מ"ז ד"ה נשים), וכן לא ע"י קטן (שם).

כ אם בינתיים אין לו אחר שיוציאו בברכות, יכול להמשיך ללמוד עד שימצא מישהו או עד שיתפלל שחרית ויכוון בברכת 'אהבה רבה' שבינתיים הוא אנוס מלברך (חזו"א, דינים והנהגות פ"א אות י"ב, שו"ת מנחת שלמה סי' צ"א אות א').

כא אין שם אחר לצאת ממנו, או שבא לבית הכנסת אחר שכבר הוציאו את כולם י"ח בברכות התורה, כשיגיע לברכת קר"ש יכוון לצאת בברכת 'אהבה רבה' וילמד מעט תיכף אחר שיסיים תפילתו (מ"ב שם).

ציצית

טלית גדול

לד הלובש טלית גדול בבוקר לתפילת שחרית יכול לברך עליה אע"פ שלבש טלית קטן כל הלילה, מאחר שהוא בגד אחר.

טלית קטן

לה מי שלבש טלית קטן כל הלילה, נחלקו הפוסקים אם יכול לברך עליו בבוקר (שו"ע סי' ח' סט"ז ומ"ב שם סקמ"ב) ולכן יכוון לפטור אותו בשעה שהוא לובש טלית גדול, ומי שאינו לובש טלית גדול, יבקש ממי שלובש טלית גדול להוציאו בברכה (מ"ב סי' תצ"ד סק"א) אע"פ שמברך עליו להתעטף בציצית ועל טלית קטן בדרך כלל מברך 'על מצות ציצית' מ"מ יוצא בזה (מ"ב סי' ח' סק"ז), ואז ימשמש בציציתו (מ"ב סי' י"ח סק"א).

זמן לבישת הטלית

ל משיכיר. לכתחילה צריך להמתין לברך על טלית בבוקר עד שיעור משיכיר בין תכלת שבה ללבן שבה (שו"ע סי' י"ח ס"ג) והוא הזמן משיראה את חבריו הרגיל עמו קצת בריחוק ד' אמות ויכירנו (מ"ב סי' סק"ט), אמנם בדיעבד אם השעה דחוקה לו יכול ללבשו קודם לכן אחר עלות השחר, וכשיגיע לזמן משיכיר יכול לברך עליו (רמ"א ופמ"ג שם, שו"ת אג"מ ח"ב סי' ז', שו"ע הרב סי' י') ואז ימשמש בציצית וינשקם (מ"ב סי' י"ח סק"א).

ל זמנינו שיש אור של חשמל ברחובות המאירים בלילה, קשה לכל אחד לקבוע את השיעור, וכמה פעמים בבוקר של שבועות בביהמ"ד של מרן גאב"ד ירושלים זצ"ל, יצא מו"ר מרן הגאב"ד והסתכל בחוץ להבחין בעצמו אם הגיע הזמן של משיכיר.

לח גדולי זמנינו נתנו כמה שיעורים בזה, ומונהג ירושלים, י"א שהוא שעה דהיינו 60 דקות לפני הנץ (כף החיים סק"ה, ספר א"י פ"א אות ד'), וי"א שהוא 52 דקות לפני הנץ (ס' נברשת דף מ"ג, אורות חיים פ"א אות ה'), והגר"ש החמיר בזה מאד ולא לבש טליתו אלא 30 דקות לפני הנץ.

ללכת לישון לפני ולאחר עלות

שינה לפני התפלה

לט אסור לישן חצי שעה קודם זמן קריאת שמע של ערבית שמא ימשך בשינתו ויפסיד המצוה (מ"ב סי' רל"ה סק"ז), ולפי"ז כתבו כמה פוסקים דה"ה למי שהוא ער כל הלילה שאסור לילך לישן כשכבר חצי שעה קודם עלות השחר, כ"ש כשכבר עלה עמוד השחר שאין לילך לישן עד שיקרא קריאת שמע (לקט הקמח סי' ס"ו) ויתפלל (שו"ת בנין עולם ח"א סי' א').

מ אמנם לפעמים ראשו של אדם כבד עליו וזקוק לשינה כדי שיוכל להתפלל בכוונה ובצלילות הדעת, ושלא ירדם בקריאת מגילת רות וכדומה (סידור יעב"ץ) וכן הוא מנהג הרבה חסידים כהיום שאינם מתפללים ביו"ט שבועות עם הנץ אלא יותר מאוחר, ולכן יכול להעמיד שומר שכבר ישן בלילה שיעירוהו בזמן שיספיק לקרוא קר"ש ולהתפלל קודם סוף זמנם (שו"ת בנין עולם שם), או שיכול לסמוך על שעון מעורר לתפקיד זה (לקט הקמח שם).

קריאת שמע על המטה

מא אם הוא ער כל הלילה אינו קורא קריאת שמע על המטה כלל (מו"ר שו"ת שבט הקהני ח"ו סי' ק"מ), וההולך לישן אחר עלות השחר, אינו קורא קריאת שמע על המטה, וכ"ש שלא יברך ברכת המפיל (ביאה"ל ריש סי' רל"ט).

ברכת השחר

מב ברכות התורה. כבר כתבנו (אות כ"ו) שכשהולך לישן שנת קבע אחרי שהיה ער כל הלילה, יכול לברכם כשיקום משינתו.

מג אלקי נשמה. אם הולך לישון אחרי שהיה ער כל הלילה, אפילו אם הולך לישן אחר הנץ החמה, ימתין מלבד 'אלקי נשמה' עד אחר שיקום ואז מותר לו לברך (שו"ת מחזה אליהו ח"א סי' א' אות ו' ד').

מד המעביר שינה. כשהיה ער כל הלילה והולך לישון לפני הנץ החמה, מאחר שהוא עדיין זמן קימה לרוב בני אדם, יכול לברך 'המעביר שינה' כשקם משינתו, אבל כשהולך לישן רק אחר הנץ החמה, עדיף לצאת בברכה ע"י אחר ולא יברך לעצמו כשקם (שו"ת מחזה אליהו ח"א סי' ב' וסי' ג').

בית המדרש קהל אברכים

רח' תובל 1 (מועל ביהמ"ד דחסידים טשערנאביל) פניה"ק ירושלים תובב"א

מנחה וקב"ש - במדבר בשעה 7:28 | שחרית: בשעה 9:00

שיעור בהלכה ע"י מורנו רבי חיים אהרן בלייער שליט"א

שעה לפני השקיעה - 6:45

מנחה וסעודת שלישית בשעה 7:24

גליון זה נתרם לז"נ הקדושים שנהרגו על קידוש השם בשנות הזעם הוצאו מבתם בליל סדר שני של פסח ונהרגו ר"ל ביום ב' דשבועות תש"ד
הרה"ח ר' מרדכי יהודה ב"ר אברהם בלייער ז"ל
הרה"ח ר' יהודה ב"ר חיים אלעזר גאנז ז"ל
זו"ו מרת שרה ב"ר שמואל קריינער ע"ה
מחשבוני כ"ה עיר זענטא

כב והרבה פוסקים נוקטים שרק מצד חומרא צריך לחפש משהו להוציא בברכות התורה, אבל אם אינו מוצא משהו אפשר לברך בעצמו שנוהגין כפסק המג"א שברכות התורה נתקן לברך בכל יום (ערוה"ש סכ"ג, שו"ע הרב סי' ז', חזו"א ארחות רבינו ח"א עמ' מ"ז), ואם אינו מוצא משהו להוציאו, יברך עכ"פ בעצמו מיד בעלות השחר כדי שלא ילמוד בלי לברך עליו תחילה (שו"ת שבט הלי ח"י סי' ע"ז אות ב').

שינת קבע ביום

כג לגבי סתם ברכות התורה, נחלקו הפוסקים אם שינת קבע במשך היום נחשב להפסק, י"א דהוי הפסק (דעת הרא"ש, לחם חמודות, פר"ח, א"ר והגר"א) דדינו ככל ברכת המצוות שהמצוה חל עד שיסיח דעתו ממנו, כדיעה שניה לעיל (אות י"ד).

כד וי"א דלא הוי הפסק שברכות התורה הוא ברכת השבח שנתקן לומר כל יום, כדיעה ראשונה הנ"ל, ולכן אחר שקם משנתו ביום אינו צריך שוב לברך ברכות התורה לפני הלימוד, וכן נוהגין (שו"ע סי' מ"ז סק"א, מ"ב סק"ה) וכך הוא מנהג העולם (שו"ע הרב סי' ז', חזו"א ועוד).

ער כל הלילה אבל ישן ביום

כה ישן ביום לפני הלילה. אם היה ער כל הלילה, אבל ביום קודם, ישן שינת קבע, יכול לברך ברכות התורה בבוקר בעלות השחר לכו"ע ממה נפשך, שאם שינה נחשב הפסק (דיעה שניה באות י"ד) הרי יש כאן הפסק של שינת יום, ואם תיקונה לברך בכל יום (דיעה ראשונה שם), הרי יש לפנינו יום חדש (הג' רע"א לשו"ע).

כו ישן ביום אחרי הלילה. כמו כן אם לא ישן ביום לפני הלילה, אבל אחרי שנשאר ער כל הלילה אפילו לאחר הנץ החמה, בדעתו לישן שינת קבע עוד לפני שיתפלל שחרית, [ומותר לעשות כן כשמעמיד שומר שאינו ישן להעירו כדי שיקרא קר"ש ויתפלל לפני סוף זמנם (שו"ת בנין עולם ח"א סי' א, עי' לקמן אות מ)], עדיף שימתין מלבד ברכות התורה עד לאחר שינתו שהרי ממה נפשך מברך לכו"ע, ואז אינו צריך לאחר שיוציאו (ע"פ רע"א הנ"ל).

כז ובאופן הנ"ל, אם חושש שיאחר זמן קר"ש ע"י שנתו, יכול לקרוא קר"ש לפני שנתו, לכתחילה משעה שיכיר וכו' (לקמן אות ל"ח) ובשעת הדחק לאחר זמן עלות השחר (ס' ישראל והומנים ח"א ס"ח), ויכוון שיוצא בזה רק מצות קריאת שמע בזמנה ולא מצוות תלמוד תורה, ואז לא יצטרך לצאת ברכות התורה לפני קר"ש (שו"ת יוסף אומץ להחיד"א סי' ס"ו, שו"ת בצל החכמה ח"א סי' א').

שיעור שינת קבע

כח דנו הפוסקים בשיעור שינת קבע ביום ובלילה לענין שיחשב הפסק, וכן לענין השינה ביום שיחשב להצטרף לחייבו בברכות התורה באופן שהיה ער כל הלילה, והסכמת הרבה פוסקים שכדי שיהיה בגדר שינת קבע, צריך להיות ששכב על גבי מטה, ופשט בגדיו כפי הרגלו, וישן לכל הפחות למשך חצי שעה (קיצו"ע סי' ס"ב ס"ח), וכל שישן פחות מזה באיכות ובכמות נחשב לשינת עראי שלא נחשב להפסק כלל (פסקי תשובות סי' מ"ז אות ט"ו).

כט שינה בבית המדרש. לכן אם היה ער כל הלילה, אבל נתנמנם על הגמרא או על אצילי ידיו בבית המדרש, נחשב לשינת עראי (מ"ב סק"ג).

ל שינה במטוס. אם ישן במטוס במחלקה ראשונה או במחלקת עסקים באופן שהשיכב את הכסא, וישן למשך חצי שעה, נחשב לשינת קבע, וכן אם ישן בישיבה במחלקה רגילה, אם יסתפק בשינה זו ולא יהיה אפשרות לישן במטה באותו לילה, אם ישן למשך חצי שעה גם זה נחשב לשינת קבע מאחר שבמקום ובאופן שהוא נמצא נחשב הוא לקבע (הגר"ש, פניני תפילה עמ' נ'), בפרט אם ניסה כמה שיותר לעשותו קבע ע"י שכיסה עצמו בשמיכה המיוחדת לכך או שכיסה את עיניו וכדומה.

ברכת 'המעביר שינה' ו'אלקי נשמה'

ברכת השחר

לא כל ברכות השחר אפשר לברך כרגיל אף למי שהיה ער כל הלילה (רמ"א סי' מ"ז ס"ח), [ופסק הרמ"א בזה התקבל גם אצל הספרדים שבדרך כלל הולכים לפי שיטת מרן הב"י שס"ל אחרת בזה (פר"ח סק"ה, ברכי יוסף סק"ב, שו"ת רב פעלים ח"ב סי' ח', כף החיים סקמ"ט)].

ברכת המעביר שינה ואלקי נשמה

לב יש הס"ל דברכת 'המעביר שינה' ו'אלקי נשמה' אין לברכם אם היה ער כל הלילה מאחר שנוסחי הברכה הם בפרטיות על עצמו בלשון יחיד, כגון המעביר שינה 'מעני' או נשמה שנתת 'ב'י' (א"ר סי' מ"ז אות י"ג), ויש שס"ל שגם באלו אפשר לברך דגם קאי על שברא הקב"ה צרכי העולם (עי' פמ"ג א"א סק"ב, שערי תשובה סק"י).

לג ולכן לכתחילה יש לחזור אחר מי שיוציאו בברכות אלו (שערי תשובה שם, מ"ב סי' מ"ז סק"ד), ומ"מ אם אין לו מי שיוציאו, המברך לעצמו יש לו על מי לסמוך (ברכי יוסף סק"ב, ערוה"ש סי"ג, כף החיים סקמ"ט, ס' מרא דשמעתתא אות כ"ה בשם הגרמ"א פריינד).

